

La representació de la Diputació a través de les seves seus territorials: les cases del General*

The representation of the «Diputació» through its territorial buildings: the General houses

Per Carme Narváez

Universitat de Barcelona

RESUM:

En el darrer quart del segle XVI, la Diputació del General va aplicar un disseny homogeni de traça a les diverses seus que la representaven arreu del territori català. Sense deixar d'atendre les funcions residencials i fiscals que desenvolupaven, aquestes edificacions havien de consolidar una imatge unívoca de projecció de poder econòmic i administratiu. Aquest estudi analitza la política expansiva desplegada per la institució en les principals poblacions del Principat a partir d'un model constructiu determinat, posant una atenció especial en el que desenvolupà el fuster major Francesc Soldevila a les seus de Girona, Lleida, Tarragona i Tortosa.

PARAULES CLAU:

Diputació del General, Catalunya, cases del General, Francesc Soldevila.

ABSTRACT:

In the last quarter of the 16th century the "Diputació del General" implemented an homogenous design for the buildings that symbolically represented the official institution throughout Catalonia. While serving the residential and fiscal functions they were to perform, these buildings had to consolidate an unambiguous image of economic and administrative power. The present study analyses the expansionary politics deployed by the institution in the main populations of the territory from a particular structural model, paying special attention in that developed by the architect Francesc Soldevila to the headquarters of Girona, Lleida, Tarragona and Tortosa.

KEY WORDS:

Diputació del General, Catalonia, General houses, Francesc Soldevila.

La millor prova de l'emergència manifesta i creixent de la Diputació del General com a institució al llarg de la segona meitat del segle XVI la constitueix la rapidesa i la magnitud amb les quals van créixer les dependències originals (construïdes durant la primera meitat del segle XV) a partir de la primera i més important de les

Data de recepció: juliol 2016; versió definitiva: novembre 2016.

* Aquest article es desenvolupa com a treball de recerca dut a terme en el marc del projecte «Cartografías analíticas, críticas y selectivas del entorno artístico y monumental del área mediterránea en la edad moderna» (ref. HAR2015-66579-P), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

seves seus, la Casa de la Diputació del General de Barcelona, futur Palau de la Generalitat. Les discòrdies contínues amb el govern cada vegada més autoritari de Felip II de Castella als territoris de la Corona d'Aragó van exigir una defensa cada cop més vehement de l'ordenament polític del país, i van obligar la institució a dur a terme un ampli desenvolupament de la seva estructura i de la seva implantació al territori. Només un segle després d'aquella primera construcció –a la qual va ser afegida, entre 1432 i 1434, la capella dedicada a sant Jordi–, les competències creixents de la institució i la multiplicació de les seves funcions i dels seus oficials (un total de mil cinc-cents l'any 1585, repartits pertot el Principat)¹ van obligar a dur-ne a terme una primera ampliació, començada l'any 1531, a la qual seguirien, al llarg del segle XVI, unes altres intervencions que culminarien en l'eixamplament de les dependències administratives i la construcció de la nova façana, totes dues executades per l'arquitecte Pere Blai a partir de 1596.

La història de construcció del Palau de la Generalitat en època moderna és, pel valor històric i artístic que presenta, prou coneguda i ha estat àmpliament estudiada i documentada per importants especialistes,² i, per tant, no és l'objecte del nostre interès en aquest estudi. Sí que ho són la resta de seus de la Diputació del General construïdes pels mateixos motius pels quals va créixer considerablement la seu barcelonina, i aixecades gairebé de manera contemporània a aquesta. Joan Ainaud va ser el primer que mostrà interès per aquestes construccions, a les quals va dedicar un capítol dins la seva monografia sobre el Palau de la Generalitat.³ Va ser ell qui utilitzà l'expressió «arquitectura de la Generalitat» per qualificar la política constructiva endegada per la institució, una definició que, segons demostrà Isabel Companys a partir del rescat d'una ingent quantitat de documentació relativa al bastiment d'aquestes cases, era perfectament adequada.⁴

1. M. PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra. El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, Eumo 2004, 60.

2. Entre d'altres J. PUIG I CADAVALCH i J. MIRET I SANS, «El Palau de la Diputació General de Catalunya», dins *Anuari MCMIX-X*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1911; I. RUBIO Y CAMBRONERO, *El Palacio de la Diputación Provincial de Barcelona*, Barcelona, Diputació Provincial, 1972 [1952]; M. CARBONELL I BUADES, *L'Escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1986, en concret 144-173; J. AINAUD DE LASARTE, *El Palau de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990 [1988]; J. M. ROVIRA, *Renacimiento y arquitectura: el Palacio de la Generalitat*, Barcelona, Edicions UPC, 1998; M. CARBONELL I BUADES, *El Palau de la Generalitat, del gòtic al primer Renaixement*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2003; M. CARBONELL I BUADES i J. GARRIGA RIERA, *El Palau de la Generalitat a l'època del Renaixement*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2004; M. CARBONELL I BUADES, *El Palau de la Generalitat de Catalunya, 600 anys. Art i arquitectura*, Barcelona, Generalitat de Catalunya - Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2005; i, finalment, M. CARBONELL I BUADES (dir.), *El Palau de la Generalitat de Catalunya: art i arquitectura*, 2 vol., Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2015.

3. AINAUD, *El Palau de la Generalitat...*, 171-175.

4. I. COMPANYS I FARRERONS, *La Casa del General de Tarragona: notes històriques sobre els edificis, els diputats locals i els altres oficials de la Generalitat de Catalunya a Tarragona*, Tarragona, Arola - Ajuntament de Tarragona, 2006.

La voluntat programàtica que endevinem en les construccions plantejades per la Diputació del General fora de Barcelona sembla pivotar sobre la capacitat de recaptació d'impostos que posseïa la institució; a ulls de la població, pocs factors mostraven amb més claredat l'exercici del poder que aquesta atribució de naturalesa econòmica, intrínsecament lligada a l'exercici del poder polític. Per aquest motiu, la Diputació del General va emprendre una campanya de prestigi de la institució basada en la seva presència simbòlica en els centres neuràlgics del país, una presència física manifestada en forma d'edificacions estables, denominades des del segle XV com a «cases del General», la funció principal de les quals era la recaptatòria, però que també acollien el tribunal i la residència dels oficials que la gestionaven. En poblacions modestes, de pocs habitants i de poder econòmic més aviat escàs, aquests establiments eren simples locals llogats, vinculats als mateixos oficials al servei de la institució en aquell moment. Per contra, a les principals ciutats del Principat la ubicació d'aquestes oficines no es plantejava en cases de lloguer provisional, sinó que des de finals dels anys setanta es van dur a terme construccions de nova planta que pretenien mostrar l'estabilització de la Generalitat com la màxima institució de representació política de Catalunya, i, per tant, punt de referència simbòlic dels ciutadans del país. Per portar a bon terme aquesta imatge era necessari, doncs, tal com va afirmar en el seu moment Pérez Latre,⁵ establir-se en punts centrals dels espais urbans i, sobretot –hi afegim nosaltres–, aplicar-hi un disseny constructiu de caràcter homogeni i utilitzar uns símbols que permetessin una identificació immediata per la població.

El paper de segona població del Principat que ostentà Perpinyà durant bona part de l'època moderna justifica que fos aquí on s'establís, ja a mitjan segle XV, la primera delegació de la Diputació del General fora de Barcelona. L'edifici (il·lustració 1) fou construït entre 1448 i 1458, a tocar de l'edifici de la Llotja, seguint el disseny de Marc Safont, el mateix mestre d'obres que havia concebut la seu barcelonina pocs anys abans, i ajudat a les darreries de l'obra pel seu fill Joan.⁶ Com que totes dues compartien el mateix autor, no és d'estranyar, doncs, que la solució de la façana rossellonesa recordi d'una manera tan directa el model (anomenat «de coronelles») de l'antiga façana principal del Palau de la Generalitat, situada al carrer de Sant Honorat, que Marià Carbonell considera «una de les més llüdes del gòtic civil català»⁷ per haver estat concebuda amb uns criteris d'ordena-

5. M. PÉREZ LATRE, «L'arrelament de la Diputació del General. Pàtria i vertebració política a finals del Cinc-cents», dins J. ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme. Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, Eumo, 2001, 31-50, en concret 35. Isabel Companys, partint d'aquesta idea, afirmava que la implantació de la casa del General en aquestes localitats «simbolitzava la materialització del poder del General versus el govern municipal». COMPANYS, *La Casa del General...*, 12.

6. N. de DALMASES i A. JOSÉ PITARCH, *L'art gòtic, segles XIV-XV*, vol. III, *Història de l'art català* Barcelona, Edicions 62, 1984, 84; AINAUD, *El Palau de la Generalitat...*, 171.

7. CARBONELL, *El Palau de la Generalitat, del gòtic...*, 16; M. CARBONELL I BUADES, «Obra condecant e assats sumptuosa: la casa gòtica de la Diputació del General», dins CARBONELL (ed.), *El Palau de la Generalitat de Catalunya: art i arquitectura*, 46-87, en concret 78. Justament són aquestes qualitats les que, segons CARBONELL, expliquen que el model s'estengués

ció de les finestres i de simetria dels portals de dovelles que eren poc habituals en l'arquitectura civil de l'època. És un model que quedarà fixat com a identificador de l'arquitectura domèstica catalana baixmedieval, integrat per registres horitzontals definits a la planta baixa pels portals dovellats i les finestres als costats, i al pis superior, per les finestres coronelles.⁸

IL·LUSTRACIÓ 1

Marc i Joan Safont, Casa del General de Perpinyà, 1448-1458.

fins al segle XVI i propiciés exemples com la Casa de l'Ardiaca de Barcelona i el Palau de la Generalitat de València.

8. Sobre aquest model, vegeu R. GONZÁLEZ, «Ortografies arquitectòniques en el gòtic domèstic: trets i principals característiques de l'edifici civil baix medieval urbana catalana», dins P. GIRÁLDEZ i M. VENDRELL (coord.), *El gòtic meridional català: cases, esglésies i palaus*, Premià de Mar, Edicions Clavell, 2009, 35-42, en concret 39.

És cert –seguint encara Carbonell⁹ que la casa del General de Perpinyà n'és una versió simplificada, i que –hi afegim nosaltres– el seu portal és, respecte a l'estilitzat model barceloní, una rèplica de caire més rústic i pesant. En canvi, presenta un avantatge respecte a la seva versió barcelonina: aconpleix un estricte eix de simetria en tota la seva superfície, una virtut de la qual està mancada l'antiga façana del Palau de la Generalitat, a causa de la irregularitat que presentava el traçat del carrer de Sant Honorat, que feia impossible la concepció d'un frontis harmoniós en la distribució dels elements constitutius. En qualsevol cas, aquest model de façana elaborat per Marc Safont a les seves barcelonina i perpinyanesa constitueix el germen de les futures seves cinc-centistes de la Diputació del General, que s'hi inspiraran quant a la presència del portal dovellat i quant a la distribució harmònica de les finestres. La casa del General de Perpinyà va ser durant molt de temps l'única delegació de la institució situada fora de Barcelona, un cas excepcional que no es mantindria molt de temps per l'esmentat impuls que experimentà la Generalitat com a institució en el darrer quart del segle XVI.

Arribats a aquest punt, topem amb el problema de la datació exacta de la que sembla ser la segona seu d'aquestes característiques, la casa del General a Puigcerdà, l'absència de notícies sobre la qual és absoluta, afavorida per la destrucció de l'edifici (només se'n conserva l'escut del General a una façana lateral). Ainaud ja va assenyalar al seu moment que la de Puigcerdà va ser la segona seu de la Generalitat construïda fora de Barcelona, després de la Perpinyà,¹⁰ i n'esmentava la font d'informació, que no és una altra que la del document redactat dins les Deliberacions de la Generalitat amb motiu de la construcció de l'ampliació del Palau de la Generalitat el 1596, duta a terme per Pere Blai, en què, efectivament, consta que:

[...] tingueren los deputats de dits altres triennis après següent, qui ultra les sobredites compres, y ultra les cases que ya eren en Perpinyà, Puigcerdà y altres parts feren edificar y fabricar de nou una bella casa en cada una de Leyda, Tortosa, Tarragona y Gerona, y en la vila de Cervera.¹¹

Les històries locals de la vila¹² es limiten a remarcar la destrucció de l'edifici amb motiu de les diverses incursions franceses, especialment la que es va produir l'any 1678, però en cap cas no n'assenyalen l'època de construcció, ni tan sols aproximada. Nosaltres tampoc no hem estat capaços, fins al moment, de trobar-ne

9. CARBONELL, «*Obra condecent e assats sumptuosa...*», 78.

10. AINAUD, *El Palau de la Generalitat...*, 171.

11. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Generalitat, Deliberacions, 146, part primera, 73r, 11 d'octubre de 1596. Tant Puig i Cadafalch i Miret i Sans com Carbonell havien transcrit i publicat el document, però no en la seva integritat, atès que se centraven estrictament en la informació relativa a l'ampliació del Palau. PUIG I CADAFALCH I MIRET I SANS, «El Palau de la Diputació...», 88-89; CARBONELL, *L'Escola del Camp...*, 259-260.

12. Entre d'altres S. GALCERAN VIGUÉ (ed.), *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1977; i O. MERCADAL *et al.*, *La Vila nova de Puigcerdà*, Girona - Barcelona, Diputació de Girona - Obra social La Caixa, 2015.

indicis, més enllà del plantejament de 1564 com a data *ante quem*, a partir de la notícia aportada per la queixa d'una guarda de la Diputació a Puigcerdà, que reclamava el dret de tenir una habitació pròpia a «la casa del General de aquexa vila», i que aconseguí que li'n fossin lliurades les claus.¹³ És evident, en tot cas, que la casa de Puigcerdà ja existia quan en el darrer quart del segle XVI es produí la implantació massiva d'aquestes seus en el territori.

Efectivament, tal com esmentava la deliberació feta el 1596 amb motiu de l'ampliació del Palau de la Generalitat, a les seus rossellonesa i cerdana, s'hi afegirien les de les principals viles del Principat: Lleida, Girona, Tarragona i Tortosa, erigides entre 1574 i 1576 en emplaçaments centrals, que sorgien com a suma de la compra de diverses cases anteriors, és a dir, el mateix procediment a partir del qual es va anar fent la fàbrica del Palau de la Generalitat en les seves successives etapes constructives. El cas de l'establiment de la casa del General a Girona il·lustra de manera molt explícita la prioritat que la institució donava a l'emplaçament central, aspecte que compartiran totes aquestes seus. A Girona, el lloc idoni per ubicar la construcció era la plaça del Vi:

[...] per ésser lo cap de dita plaça loc molt pla, ample y espayós y ser lo mig de la ciutat y prop de la casa de aquell, y afrontar en lo carrer dels Ciutadans que és lo més principal de la ciutat, per lo qual ordinàriament pasan los qui van y vénen de Barcelona a Perpinyà y les càrregues de mercaderies y robes dels negociants, y per estar també dita plaça y carrer sempre molt ornat y poblat de cavallers, ciutadans y altres persones notables.¹⁴

Si a Girona era la plaça del Vi la que complia aquestes condicions favorables d'ubicació, a Lleida ho era el carrer en el qual desembocava el Pont Vell –principal via d'entrada des del sud, a tocar de la Paeria, que acabaria adoptant el nom de carrer del General, en al·lusió a l'establiment–; a Tarragona, el central carrer Major, a la cantonada amb el carrer de Cavallers, i a Tortosa ho va ser un solar davant del riu situat a pocs metres del palau episcopal i de la catedral. En tots els casos, doncs, es tractava de llocs dotats d'una intensa activitat comercial, amb un trànsit de mercaderies habitual i propers a les seus municipals. La mateixa prioritat de centralitat que s'havia plantejat per a aquestes viles guiaria l'emplaçament de la casa del General de Cervera, iniciada el 1575 i acabada el 1576, i de la qual ens ocuparem més endavant.

Les cases del General de Girona, Lleida, Tarragona i Tortosa van tenir, a més, un altre punt en comú: l'encarregat de la traça de les noves construccions i de la direcció de totes les obres fou Francesc Soldevila, en la seva condició oficial de fuster del General. Soldevila, que substituïa en el càrrec Montserrat Pou, havia estat nomenat el juliol de l'any 1572,¹⁵ i, per tant, era responsable de les empreses arqui-

13. ACA, Generalitat, Lletres trameses, 781, 1563-1564, 52v, octubre de 1564.

14. ACA, Generalitat, Deliberacions, 142, 896r-897v, febrer de 1575.

15. ACA, Generalitat, Deliberacions, 139, 1041v-1042v.

tectòniques i artístiques de la institució.¹⁶ Sembla que una de les primeres feines que Soldevila dugué a terme després del seu nomenament fou el disseny del sostre de cassetons que havia de cobrir la Sala Nova del Palau de la Generalitat (l'actual seu del Consell de Govern de la Generalitat), concebuda com a nova sala de reunions de l'edifici, que havia estat construïda pel mestre de cases Pere Ferrer.¹⁷

Abans que Soldevila fos nomenat fuster del General, a Tortosa ja es construïa la primera d'aquestes noves cases locals, avançant-se a les obres encarregades poc després pel consistori de la Diputació del General a Tarragona, Girona i Lleida, «per la molta necessitat [que] té lo General en tenir en dita ciutat de Tortosa una casa còmoda per collir los drets del dit General».¹⁸ El 1570, els diputats i oïdors aprovaren la compra d'un hostel al carrer dels Canvis i, pocs mesos més tard, ordenaren el trasllat de l'activitat fiscal dels oficials locals al nou immoble.¹⁹ La necessitat d'ampliació fou gairebé immediata, i el 1572 s'adquirí una casa contigua amb l'objectiu «que se puguen mesclar las dos junctes».²⁰

La voluntat d'erigir una altra seu a Lleida apareix al setembre de 1574, moment en què els diputats encarregaren a Soldevila que s'hi desplaçés per tal de visurar la casa que havia estat adquirida amb aquesta finalitat,²¹ i a la qual s'afegirien en els anys posteriors unes altres propietats veïnes, atès que, com en el cas de Tortosa, aviat s'evidencià la falta d'espai per atendre totes les activitats que s'hi desenvolupaven.²² En qualsevol cas, la documentació demostra que les cases de Tortosa, Lleida i Tarragona es construïren pràcticament en paral·lel; hi ha diversos pa-

16. M. CARBONELL I BUADES, «L'expansió cap a tramuntana. L'obra dels Ferrer», dins CARBONELL I GARRIGA, *El Palau de la Generalitat...*, 17; també a M. CARBONELL I BUADES, «La irrupció del Renaixement. *Per ampliació y decoració de la dita casa: l'expansió cap a tramuntana*», dins CARBONELL, *El Palau de la Generalitat de Catalunya: art i arquitectura*, 328-379, en concret 352. A banda del seu càrrec al General, Francesc Soldevila exercia també com a fuster del Sant Ofici. COMPANYS, *La Casa del General...*, 45, nota 39. Hem de recordar que la pràctica de l'ofici de fuster anava acompanyada sovint d'un coneixement notable de la traça i el dibuix artístic, cosa que facultava aquests professionals per exercir com a dissenyadors d'estructures molt diverses, entre les quals es trobaven, és clar, les estructures constructives.

17. CARBONELL, «La irrupció del Renaixement...», 352.

18. ACA, Generalitat, Deliberacions, 137, 135r, juny de 1570.

19. C. NARVÁEZ I M. PÉREZ LATRE, «La Casa del General de Tortosa», dins J. A. CARBONELL I J. VIDAL (coord.), *Història de les Terres de l'Ebre*, vol. 5, *Art i Cultura*, Tortosa, Fundació Il·lencavònia Futur, 2010, 192-193, en concret 192.

20. ACA, Generalitat, Deliberacions, 140, 164v, desembre de 1572.

21. «[...] que a mestre Francesc Soldevila, fuster del General, pera que vaja a la ciutat de Leyda y prenga possessió de la casa que allí es comprada per lo exercici del General, y designe les obres de aquella per millor commodat de dit exercici». ACA, Generalitat, Deliberacions, 142, 784v, 20 de setembre de 1574; també ACA, Generalitat, Lletres trameses, 791, 1574-1575, 28v-29.

22. «Attés que la casa que lo General té en la ciutat de Leyda no és prou gran pera que puguen en ella commodament fer lo exercici del General per lo qual es estada comprada, y pera que puguen en ella habitar los officials y ministres qui pera dit exercici són necessaris, y que per acomodar y ampliarla per al dit effecte convé al General ésser comprada la casa que Joan Guisart marchand de dita ciutat de Leyda té y posseheix iuncta a la dita casa del General en lo carrer ques diu de mossen Voltor de la dita ciutat». ACA, Generalitat, Deliberacions, 143, 214v, abril de 1576.

gaments fets al fuster del General al llarg dels anys següents que responen a les feines de «visurar, designar y encaminar les obres»²³ de totes tres edificacions. Una mica més tardà va ser l'establiment de Girona: al desembre del mateix any 1574, Soldevila anava a la ciutat a reconèixer les cases que havien de ser venudes al General per construir-hi el nou edifici,²⁴ i els pagaments posteriors recollits pels llibres de Deliberacions demostren que també en aquest cas es feu responsable de la direcció de les obres.

Una de les funcions més importants que desenvolupaven aquestes cases del General era la d'actuar com a casa dels drets de la bolla i dels drets d'entrades i eixides que gravaven les importacions i exportacions, aquests sí, cobrats directament per oficials del General. La bolla era l'impost que gravava la producció i la comercialització dels teixits, i la seva recaptació depenia directament de la Generalitat, tot i que era arrendada cada trienni a companyies privades. El volum i la quantitat d'aquesta recaptació justifica que en les cases del General es reservés un espai destacat a aquesta activitat, i que també s'atengués la necessitat d'habilitar espais perquè els oficials que gestionaven la recaptació hi poguessin viure. L'obligació de tenir presents aquestes funcions tributàries i residencials en el procés de concepció de les noves edificacions quedà reflectida en les instruccions que els diputats van donar a Francesc Soldevila amb motiu de la construcció de la casa de Lleida:

Designen ahont y com se puga fer duas bones botigues molt spayoses clares planes y forts y ben acomodades o és la una ahont puguen star los taulells y fer lo exercici necessari de la exactió dels drets de les entrades y exides del dit General y si menester serà los taulells y exercici de la exactió dels drets de la bolla de plom y segell de cera de dit General que es cullen en dita ciutat y l'altra ahont se pugan facilmente descarregar y seguramente guardar les robes y mercaderies que deuran dits drets y lo restant de dita casa designen y compartiau de manera que dos stadans puguen en ella habitar.²⁵

La contínua càrrega i descàrrega de les teles objecte de gravamen i la necessitat de preveure espais per a llur emmagatzemament determinaren, entre altres qüestions, la presència d'un pati on el trànsit de mercaderies es pogués dur a terme amb facilitat. També aquesta peça, afortunadament ben preservada en el cas de la casa del General de Tarragona, va ser pensada i imposada al mestre Soldevila pels

23. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 143, 152r, febrer de 1576. Aquesta coincidència va ser esmentada ja per COMPANYS, *La Casa del General...*, 71 i 92. En la construcció de la casa de Lleida està documentada també la participació del mestre de cases Joan Sanimossasa. Vegeu ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 144, 485r, juliol de 1577.

24. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 142, 846v, febrer de 1576.

25. ACA, Generalitat, *Lletres trameses*, 791, 1574-1575, 28v-29, 1r de setembre. L'habilitació de part de l'edifici com a residència per als oficials també és indicada a mestre Soldevila en el cas de la casa de Tortosa, «ahont puguen estar commodament los dos collidors guardes y credensers dels drets de les entrades y exides»; ACA, *Lletres trameses*, 792, 1576, 127r, 11 de setembre.

diputats, tal com manifesten les instruccions donades en la construcció de la casa de Tortosa: «y puga fer si un pati bo pera carregar y descarregar y una bona botiga o duana per tenir y guardar les robes y mercaderies».²⁶

I de la mateixa manera que la descàrrega de les teles va motivar que el pati es bastís al cor de l'edifici, la gestió econòmica que s'hi havia de desenvolupar afectà el tipus de façana, que havia d'incorporar, segons el costum, dues grans finestres a banda i banda de la porta principal, rere les quals se situaven els oficials encarregats de cobrar l'impost de la bolla. Això és evident a la casa de Girona:

[...] y fassau fer lo enfront de aquelles un bell portal rodó ab una finestra gran a cada part de dit portal o és la una per la botiga del exercici de la exactió dels drets de les entrades y exides y l'altra per lo exercici de la bolla de plom y segell de cera. É y sobre lo dit portal redó una finestra gran y sobre cada una de dites finestres una altra finestra.²⁷

I també a la de Tortosa:

[...] y una bona botiga o duana per a tenir y guardar les robes y mercaderies y dues botigues o és una a quiscuna part del portal maior de dita casa que tragen porta al carrer en la una de les quals se puga fer lo exercici dels drets de les entrades y exides y en laltre los drets de l'exercici de la bolla.²⁸

Tot i que l'edifici es va ampliar per primer cop el 1572,²⁹ només dos anys més tard ja es reconeixia que l'estretor de l'entrada feia difícil als traginers de presentar al control les seves mercaderies («per causa del poc loc y stretura de dit casal, y assenyaladament per tenir la entrada molt xica y estreta»),³⁰ fet que conduí a l'adquisició, annexió i condicionament d'una tercera casa. L'any 1575 l'obra tortosina encara es proveïa de fusta, segons indica el Llibre de Rúbriques de la ciutat,³¹ la qual cosa indica que es continuava treballant en l'estructura del nou cos d'edifici afegit que havia de completar l'eixamplament definitiu de la casa. La documentació recull la intervenció de diversos artistes locals (picapedrers i escultors, bàsicament) en el basiment i posterior condicionament de l'edifici: els mestres de cases Vicenç Daroca³²

26. ACA, Generalitat, Lletres trameses, 792, 1575-1576, 127r, 11 de setembre de 1576. En la casa de Girona també es va preveure un «cel ubert, escala, sala y megatzems». ACA, Generalitat, Deliberacions, 142, 986r, juny de 1575.

27. ACA, Generalitat, Lletres trameses, 791, 1574-1575, 146, 9 de maig de 1575.

28. ACA, Generalitat, Lletres trameses, 792, 1575-1576, 127, 11 de gener de 1576.

29. ACA, Generalitat, Deliberacions, 139, 889r.

30. ACA, Generalitat, Deliberacions, 142, 776-777.

31. J. H. MUÑOZ SEBASTIÀ i S. J. ROVIRA GÓMEZ, *El municipi de Tortosa a l'època del Renaixement. El Llibre de Rúbriques (1556-1587)*, Tortosa, Gràfica Dertosense, 2013, 118.

32. COMPANYS, *La Casa del General...*, 140; i ACA, Generalitat, Deliberacions, 143, 341r, octubre de 1576.

i Arnau Pujol –avi del famós escultor Agustí Pujol–³³ els qui, entre 1576 i 1578, es van fer càrrec de la construcció seguint la traça de Francesc Soldevila, atès que el fuster del General estava massa ocupat aquests anys en altres construccions impulsades per la Diputació arreu del Principat per assistir de continu als progressos de les obres. Les concòrdies establertes amb Daroca i Pujol van ser prolixament descrites per Isabel Companys.³⁴ Se'n desprèn que Soldevila havia incorporat a la traça de les tres façanes que havia de tenir l'edifici dues portes principals i un total de vint-i-nou finestres, de les quals les de la planta baixa havien d'estar coronades per les armes del General.

El 1582 el desbordament de l'Ebre provocà l'ensorrament de la casa tortosina, que va haver de ser reconstruïda i que es donà per acabada i plenament operativa dos anys més tard,³⁵ amb un cost total de 5.360 lliures, una quantitat considerable.³⁶ Malgrat que alguns elements semblen haver estat modificats lleugerament en aquesta reconstrucció, l'edifici (il·lustració 2) manté bona part dels elements originals, visibles sobretot en les finestres de la planta baixa, que tal com ha quedat establert, eren necessàries per al control de l'impost de la bolla, i que s'han conservat també a les seus tarragonina, gironina i a la casa del General del portal de Sant Antoni de Barcelona. Indiscutiblement, aquestes finestres obertes a banda i banda de la porta d'entrada poden ser considerades com un dels elements més identificadors del prototipus de façana de casa del General.

Fem servir a consciència el terme *prototipus* perquè, més enllà de l'evident similitud que presentaven aquestes seus, i més enllà de la hipòtesi ja formulada sobre el possible origen del patró de les cases del General, en la construcció de Girona tenim per primer cop la prova documental de l'existència d'una traça dissenyada pel mestre Francesc Soldevila:

[...] en la casa del General de la ciutat de Gerona [...] sie fet lo cel ubert, escala, sala y megatzems conforme la traça que es feta en un full de paper gran a ses senyories y en lo present consistori liurada per mestre Francesc Soldevila, fuster del General, la qual és recondida en la scrivania major.³⁷

L'especificació del lloc on era conservada aquesta traça, l'arxiu principal de la Diputació del General, situat al palau barceloní, indica que es tractava del mateix model constructiu aplicat en la resta de cases del General edificades en aquests

33. J. H. MUÑOZ SEBASTIÀ i S. J. ROVIRA GÓMEZ, *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna*, Tortosa, Gràfica Dertosense, 1999, 40; vegeu també E. QUEROL COLL i J. VIDAL FRANQUET, *Cultura i art a la Tortosa del Renaixement*, Tortosa, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre, Quaderns de Recerca 2, 2005, 182. El fill d'Arnau Pujol, Agustí, ajudà el seu pare a esculpir els escuts amb les armes del General que decoraven les finestres del pis baix; COMPANYS, *La Casa del General...*, 144.

34. COMPANYS, *La Casa del General...*, 140-142.

35. NARVÁEZ i PÉREZ LATRE, «La Casa del General...», 193.

36. ACA, Generalitat, Deliberacions, 148, 663v.

37. ACA, Generalitat, Deliberacions, 142, 986r, juny de 1575.

mateixos anys, i explica l'aire d'uniformitat que es desprèn d'aquestes construccions. L'edificació gironina ha patit moltes alteracions i en l'actualitat es fa difícil de reconèixer-hi els elements de la construcció original, però a través de la informació aportada pels manuals de Deliberacions i, sobretot, per les capitulacions establertes entre el mestre Soldevila i els diversos artífexs que havien d'intervenir-hi, entenem en bona manera el procés que molt probablement es va seguir en la resta de cases.

IL·LUSTRACIÓ 2

Francesc Soldevila, Casa del General de Tortosa, 1570-1580.

D'entrada, podem afirmar que Soldevila va subcontractar les obres de construcció de la casa de Girona, i que va fer el mateix, com a mínim, amb la de Tarragona. Aquest és un aspecte que va documentar Isabel Companys,³⁸ però en el qual, com passa amb moltes de les valuoses informacions que va donar en la seva monografia, l'autora –que es limita a transcriure el document– no hi aprofundeix. El fuster del General actuava com a tracista i com a supervisor general de les obres; Soldevila subcontractava els mestres d'obres, els picapedrers, els fusters i els serrallers locals, que seguien les seves indicacions formals i les proporcions que els indicava en les capitulacions que precedien el procés constructiu. En el cas de Girona, per exemple, Soldevila va concordar a preu fet les obres amb el mestre d'obres Pere Bòria i amb els mestres picapedrers Narcís Negrell, Pere Lluquet, Narcís Balia, Joan Dauta, Llàtzer Cisterna³⁹ i Enric Julià, i va especificar no únicament el nombre de portals (un d'en-

38. COMPANYS, *La Casa del General...*, 151, per a Girona, i 71-89, per a Tarragona.

39. Sens dubte, Cisterna era el més conegut dels artífexs que intervingueren en la construcció de la casa de Girona per la projecció posterior que tindria la seva obra; Cisterna va ser autor,

trada a la bolla i l'altre d'entrada a la botiga d'entrades i eixides) i de finestres que havien de ser obertes a cadascun dels tres carrers als quals donava l'edifici, sinó també les proporcions que havia de tenir cadascun d'aquests elements, els quals havien d'incloure, tant si com no, la decoració de les armes del General (també pautades quant a les mides corresponents). Es va establir una altra capitulació amb els mestres fusters Gabriel Roig i Pere Febrer, encarregats d'elaborar en fusta d'alber les tres portes de la construcció –la principal, oberta a la plaça del Vi, i les altres dues, al carrer dels Ciutadans i al carrer de les Ferreries Velles–, i una tercera capitulació amb Baldiri Alberic i Joan Puig, manyans de Sant Feliu de Guíxols, que havien de confeccionar «tota la ferramenta», és a dir, tots els elements de ferro (panyes, poms, manetes i guarniments diversos, incloses les armes de la Diputació) aplicats a portes i finestres.⁴⁰ En tots tres casos, el document notarial fa evident no tan sols la subcontractació de tot el procés constructiu pel fuster del General des de l'inici de les obres –de manera simultània, i, per tant, lligant des d'un bon començament les concòrdies amb tots els artífexs que hi havien d'intervenir, més tard o més d'hora–, sinó que ens il·lustra també sobre la diversificació dels oficis i els especialistes que actuaven en l'erecció d'aquestes seus, i amb quin grau de detall rebien les indicacions del director de les obres. En el cas de Girona (il·lustració 3) aquesta associació degué resultar altament efectiva, ja que les obres es van donar per finalitzades a l'octubre de 1579,⁴¹ abans que a les seus de Tortosa, Lleida i Tarragona.

De la seu tarragonina podem aportar poca cosa que no fos ja plantejada en l'àmbit documental per la monografia que li dedicà Isabel Companys l'any 2006. Tal com l'autora indicava, la casa del General a Tarragona, situada al cèntric carrer Major, substituïa la senzilla barraca que la institució tenia a la platja, arran de mar, des de començaments del segle XV, i que tot i cremar en un incendi el 1459, va ser reconstruïda i mantinguda en paral·lel a la nova seu del carrer Major perquè es poguessin vigilar més bé les entrades i sortides de mercaderies al port tarragoní, fins al seu enderrocament el 1740.⁴² Companys il·lustra el seu estudi amb totes les

entre d'altres, del disseny de la façana de l'església de Sant Feliu de la capital gironina (1601) i de la façana de l'Hospital d'Olot (1603); vegeu J. M. de SOLÀ-MORALES, «L'obra de Llätzer Cisterna a la façana de l'Hospital d'Olot», *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1988, 269-284; i S. ALCOLEA GIL, «Els tractats d'arquitectura del Renaixement. Aspectes de la seva difusió i aplicació pràctica a Catalunya», dins *Miscel·lània en Homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, II, 41-50, en concret 43-44.

40. Les tres concòrdies a l'Arxiu Històric de Girona (AHG), Districte notarial de Girona 01, Andreu Vilaplana, Manual 1571-1578, 842, 18 de maig de 1575. El 1577 s'establí una nova concòrdia amb Llätzer Cisterna (ascendit ara a la categoria de mestre de cases), Antoni Brobra, Joan Dauta i Pere Coma per construir una nova paret mitgera, procés que respon a l'ampliació feta amb l'adquisició de noves cases veïnes, i que també implica la confecció de noves portes, encarregades ara als mestres Enric Julià i Narcís Balia. AHG, Districte notarial de Girona 01, Andreu Vilaplana, Manual 1577, 847, 26 de març de 1577.

41. Ho deduïm per la bestreta definitiva feta al notari Vilaplana, gestor dels pagaments i de la documentació relatius a l'obra. ACA, Generalitat, Deliberacions, 145, 273v, octubre de 1579.

42. COMPANYS, *La Casa del General...*, 37.

dades relatives a les compres successives de cases que forniren la construcció final, als mestres d'obres que hi participaren, i descriu amb tot luxe de detalls la composició arquitectònica de l'edifici, tant en les tres façanes que encara el conformen –obertes al carrer Major, al carrer de Cavallers i al de Riudecols– com en els elements i espais interiors que la integren. No hi ha dubte que la casa del General de Tarragona (il·lustració 4) és la mostra més ben preservada d'aquesta tipologia constructiva, la que manté més elements de l'obra original i la que més ens permet de valorar els criteris a partir dels quals es plantejaven aquestes cases.

IL·LUSTRACIÓ 3 i 4

Francesc Soldevila, Casa del General de Girona, 1575-1579

Francesc Soldevila, Casa del General de Tarragona, 1575-1580.

Es tracta, en termes amplis, d'edificacions d'una extrema simplicitat tectònica, mancades pràcticament de motlures arquitectòniques que actuïn com a articuladores –tant verticalment com horitzontalment– de la superfície de la façana –en alguns casos, com a la casa de Tortosa, definida en tota la seva extensió per un encoixinat rústic–; amb portals dovellats a la planta baixa que, a les darreries del segle XVI, significaven una clara pervivència de l'estil gòtic en la tipologia domès-

tica, però que romanien en la concepció cinccentista de les façanes de les cases del General per la seva estricta funcionalitat i perquè recreaven els models originals de la casa de la Diputació a Barcelona i de la seu de Perpinyà; i amb les obertures de finestres definides només per les fines motllures de les faixes de les llindes, i que, com a màxim, apareixen decorades a la part superior amb els elements escultòrics al·lusius a la institució, aspecte que tractarem en breu.

Sembla que la darrera casa del General que es va emprendre va ser la de Cervera, bastida entre 1575 i 1576 (així consta inscrit a l'escut present a la façana). D'aquest edifici, emplaçat al carrer Major de la vila, donava notícia Duran i Sanpere,⁴³ que informava que l'any 1576 es contractava la construcció amb els mestres de cases Antoni Sala i Bernat Giralt. Les Deliberacions mostren que la compra de les cases es dugué a terme el setembre de 1575,⁴⁴ i que els diputats van ordenar d'iniciar-ne les obres al novembre del mateix any.⁴⁵ Estranyament, però, en aquest cas no està documentada la intervenció del mestre Soldevila, ni quant a la confecció de la traça ni tampoc quant a la supervisió de les obres, cosa que no deixa de cridar l'atenció, perquè en aquest mateix moment el fuster del General era al capdavant de la coordinació i supervisió de la resta de cases de la institució. Aquesta circumstància fa que, ara per ara, ajornem l'estudi de la seu ceriverina, atès que aquest treball pretén extreure conclusions lligades a les seues plantejades segons el disseny de Soldevila. La casa del General de Cervera encara hi roman, si bé molt alterada en els elements originals, i conserva l'escut de la institució com a decoració d'una de les finestres del primer pis.

El 9 de juliol de 1585 Francesc Soldevila renunciava al càrrec de fuster del General en favor del seu fill Joan, seguint una pràctica habitual en l'època, que permetia que els fills heretessin les prebendes del càrrec patern.⁴⁶ De fet, aquest tipus de pràctica va fer que el 1626 s'obris un procés al net de Francesc Soldevila, de nom Joan –com el seu pare–, a partir del qual descobrim que l'ofici de fuster del General havia estat sotmès a venda els anys anteriors:

Francesc Patau Fuster obtenint lo offici de fuster de la Diputació y General a 29 de juliol 1559 renuntia en mà y poder dels diputats lo dit offici y fonch conferit a Montserrat Pou, son gendre, lo qual se obliga en donar y pagar a Agustina Patau, muller de dit Francesc Patau renuntiant 20 lliures quiscun any durant la vida de ella [...]. Montserrat Pou vené dit offici per preu de 400 lliures a Francesc Soldevila, fuster, a 3 de febrer de 1572 [...]. Francesc Soldevila tingué y posseí dit offici fins a 9 de maig de 1575, que renuntia a

43. A. DURAN I SANPERE, *Llibre de Cervera*, Barcelona, Curial, 1977 [1972], 308 i 319.

44. ACA, Generalitat, Deliberacions, 143, 39r.

45. ACA, Generalitat, Deliberacions, 143, 80v: «[...] delliberen que de pecunies de dit General sien fetes en la casa que lo General té en la vila de Cervera les obres y per us del receptor y credencer dels safrans que lo General allí quiscun any tramet sien comprades les coses següents, o és que sie fet un envà en mig de la casa e quatre portes de cambres y un corredor y una ayguera y un portal de finestra en la sala».

46. ACA, Generalitat, Deliberacions, 149, 281r-282r.

aquell en favor de Joan Soldevila son fill, aturantseertes obres y la meitat dels emoluments, a 9 de juliol del any 1585 [...]. Joan Soldevila desde dit any 1585 lo posseí fins a l'any 1616, en lo qual lo renuncià ço es a 20 de maig y 2 de novembre en favor de Joan Soldevila son devant dels deputats y fonch tocada la oblata pero no lo y volgueren donar dits deputats, ans li feren mouer causa contra lo procurador fiscal.⁴⁷

El document, que continua amb llargues consideracions que porten, fins i tot, a recordar que l'ofici de fuster del General va ser creat a les corts de l'any 1520, ens evidencia amb quin sistema se succeïen aquests artífexs en el càrrec dins la institució.

Altres seus representatives de l'administració del General

A banda de les delegacions territorials aixecades a les viles més importants del Principat, la Diputació del General també disposava d'altres seus administratives de caràcter recaptatori, fiscalitzador i de control del moviment de persones i de productes. Eren situades tant a Barcelona com en algunes localitats costaneres com Tarragona (seu suara esmentada) o Palamós, en aquests darrers casos per la necessitat de controlar els moviments d'entrada i sortida de mercaderies per via marítima. Aquests establiments eren anomenats pròpiament «cases de la bolla» –si gravaven la comercialització de productes, sobretot tèxtils–, «cases d'entrades i eixides del General» –si gravaven la importació i exportació de la major part de productes– o «cases dels portals» –si la funció que exercien era la d'habitatge i punt de control dels oficials que custodiaven els portals de la capital.⁴⁸

Van ser bastits entre els segles XVI i XVII, per les mateixes raons de caire administratiu i econòmic que justificaren l'establiment de les cases del General arreu del Principat. Hi havien parat esment tant Marià Carbonell com Antònia M. Perelló,⁴⁹ que recolliren en llurs respectives obres algunes dades relatives als mestres d'obres que

47. ACA, Generalitat, Sèrie general (N) 1058a, Procés de l'estament militar de la Cort general de Barcelona, primera part, 227r. Dec aquesta referència a Miquel Pérez Latre.

48. Podríem esmentar també les anomenades «cases del General de los passos», és a dir, les seus establertes a les fronteres que actuaven com a duanes, i que són citades com a tals en el capítol tercer dels Capítols del redreç aprovats a la Cort general de 1547. Vegeu *Capítols dels drets y altres coses del General del Principat de Cathalunya y comptat de Rosselló y Cerdanya fets en Corts generals del any MCCCCLXXXI fins en lo any MDLXIII inclusive y dels drets que per pràctica y altrament se paguen: en lo trienni de MDLXXV per manament dels molt illustres senyors deputats ...*, *Nouament manats imprimir [Capítols sobre lo redrés del General de Cathalunya y Casa de la Deputació fets en Montçó per la S.C.R. magestat del rey don Philip ... any MDLXXXV, 131-132*, disponible a <http://www.bibgirona.cat/pandora/details.vm?lang=ca&view=Ripoll&q=id:0000000294> [data de consulta: 6 de juliol de 2016].

49. M. CARBONELL I BUADES, *L'Arquitectura classicista a Catalunya, 1545-1659*, tesi doctoral, Barcelona, Universitat de Barcelona, Departament d'Història de l'Art, 727-728, 1989; A. M. PERELLÓ FERRER, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, 330-334.

hi intervingueren, però centrant l'atenció majoritàriament en les actuacions fetes a la primera meitat del segle XVII, moment en què sembla que aquests establiments es van desenvolupar més, especialment a la ciutat de Barcelona. En aquesta ciutat, per exemple, el General havia emplaçat ja a començaments del segle XV una primera casa de la bolla al costat del port, entre la Llotja i l'edifici de la Duana. Fou reconstruïda el 1459 després que cremés en un incendi, i se'n van modificar alguns aspectes a començaments del segle XVI. L'aparença rústica que presentava, i que li venia donada sobretot pel remat de merlets a la part superior, se'n fa aparent en la coneguda vista de la façana marítima de Barcelona confeccionada per Wyngaerde cap a mitjans del cinc-cents.

Els llibres de Deliberacions recullen notícies diverses relatives a l'arranjament d'aquestes cases. De fet, alguns dels viatges que el mestre Francesc Soldevila va fer a Girona l'any 1576 per intervenir a la casa del General van ser aprofitats per condicionar l'edifici que la institució tenia a Palamós, i des del qual controlava les mercaderies que entraven i sortien d'aquest port.⁵⁰ En el darrer quart del segle XVI sovintegen també les notícies relatives a les intervencions fetes a les cases dels portals barcelonins per l'aleshores mestre d'obres del General, Pere Ferrer major; les obres dutes a terme al portal de l'Àngel estan documentades des de l'any 1571;⁵¹ les del portal de Sant Daniel s'iniciaren el 1576;⁵² i les del portal de Sant Antoni el 1582.⁵³

Aquesta darrera casa és l'única de totes les edificacions referides en aquest apartat que s'ha conservat, preservada de manera admirable en la aparença externa, i, per tant, esdevinguda clau indispensable de lectura de les característiques que definien aquest tipus de construccions (il·lustració 5). En realitat, l'edifici actual va substituir una casa anterior construïda en data indeterminada, però en tot cas anterior al 1574, moment en què, segons va demostrar documentalment Carbonell, es van pagar uns panys de porta que hi anaven destinats.⁵⁴ No ens pot sorprendre que la major part dels elements que la integren ens resultin familiars: el portal dovellat al centre de la façana, les dues finestres baixes –dedicades a la recaptació de l'impost de la bolla– a banda i banda de la porta, les finestres dels pisos superiors regularment distribuïdes –més petites les del darrer pis– i amb la faixa de la llinda decorada amb l'escut del General, que també és present a la cantonada –com a la casa del General de Tarragona o al Palau del Lloctinent mateix–, en aquest cas sostingut per una parella de grius en comptes d'àngels, i la superfície de la façana definida per un subtil encoixinat rústic. És a dir, una versió reduïda del model que hem vist aplicat a les cases del General de Lleida, Tortosa, Tarragona i Girona.

50. COMPANYS, *La Casa del General...*, 92; també a ACA, Generalitat, Lletres trameses, 793, 1576-1577, 124v: «convé molt reparar y cubrir la duana que lo General té en lo port de dita vila y fer en ella les portes, finestres y altres obres».

51. ACA, Generalitat, Deliberacions, 138, 490r, 4 de març de 1571.

52. ACA, Generalitat, Deliberacions, 143, 285v, 13 d'agost de 1576.

53. ACA, Generalitat, Deliberacions, 147, 276v, 10 de setembre de 1582. Els darrers pagaments es produeixen el 1584, moment, doncs, en què les obres devien ser finalitzades.

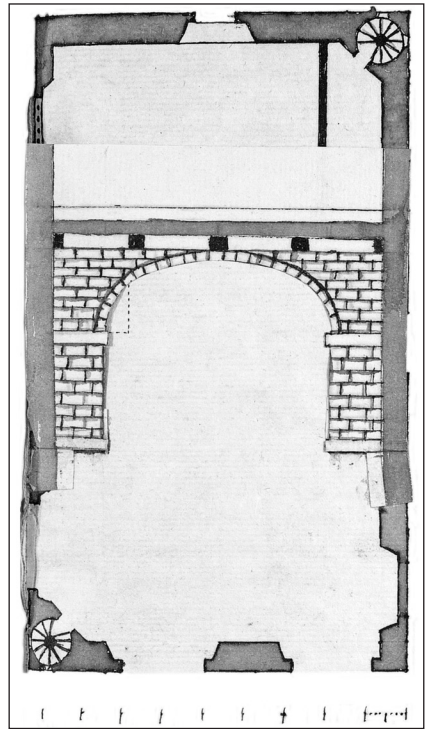
54. CARBONELL, *L'Arquitectura classicista a Catalunya*, 727.

És molt probable que la distribució interior de la casa del portal de Sant Antoni –des de 1816 ocupada amb finalitats docents per l'orde dels escolapis– seguís també esquemes similars als d'aquestes altres seus territorials; si més no, ho deduïm del projecte de reforma elaborat el 1617 per Pere Ferrer menor (fill de l'anterior) localitzat per Marià Carbonell en els llibres de Deliberacions, i il·lustrat en una de les seves darreres publicacions (il·lustració 6).⁵⁵ La imatge mostra una planta amb un dibuix a doble cara d'un arc escarser que sembla correspondre a un dels costats d'un pati interior, i això podria indicar que s'hi volia obrir per fer possible l'entrada dels carros de les mercaderies que havien de ser gravades, que, com ja s'ha explicat, era un espai habitual i necessari a les cases del General. És evident, tanmateix, que la desaparició de la resta d'aquest tipus d'establiments fa difícil ara com ara arribar a més conclusions pel que fa a la tipologia constructiva aplicada.

IL·LUSTRACIÓ 5 i 6

Casa del portal de Sant Antoni, Barcelona, c. 1573-1582 (fotografia cedida per Marià Carbonell).

Pere Ferrer menor, Traça de remodelació de la casa del portal de Sant Antoni, Barcelona, 1616. Arxiu de la Corona d'Aragó, Generalitat, *Deliberacions*, Sèrie general 177 (fotografia cedida per Marià Carbonell).

55. CARBONELL, «La irrupció del Renaixement...», 354.

En l'extens desplegament pel territori que van comportar aquestes construccions, la Diputació del General va esmerçar molts recursos materials que no sempre van aconseguir el consens absolut dels diputats. Carbonell citava molt de passada la queixa emesa pel diputat del braç militar Simó de Marlés,⁵⁶ a la qual nosaltres creiem que cal dedicar més atenció. El 22 d'octubre de 1583 aquest diputat feia una requesta recollida al Llibre de Deliberacions en la qual es lamentava de les enormes despeses que havia comportat la construcció d'aquestes cases:

Veent los grans gastos extraordinaris que en lo trienni corrent se han fet de diners del General en fer prosseguir obres velles y noves tant en la present ciutat com en les de Tarragona y Tortosa y altres voluntàries y trasordinàries considerant de altra part quant limitada facultat està concedida als diputats del present Principat de poder gastar en obres y coses extraordinàries y quant avorreix la cort que sens sabuda y facultat sua se hagen de fer obres noves y trasordinàries come apar per dispositió dels capítols XII de les corts del MDXXXVII y cap. XXI de les corts del MDXXXII y en lo cap XXXV de les de MDXXXVII y en lo cap XII de les corts de MDLIII y altres. E té per cert que molt més ho ha d'avorrir la Cort veent de quant poc profit són les obres que al present se fan axí per no esser acomodades al que han de servir com per ferse en elles gastos tan excessius sense tenir compte a la utilitat del General sinó en gastar com se vulla los béns de aquell fent obres supèrflues ruïnes y tals que après de fetes se han de darrocar y tornar a fer de manera que per ferse sens compte ni aprofite al servey del senyor rey ni al benefici de la terra, sinó al profit dels oficials qui estan ocupats en aquella y lo que pijor és que totes les obres que al present se fan son tan costoses al General que es veu per experientia obrantse de la manera y ab los mestres que vuy se obra costen les obres tres tant del que costarian si altres mestres feyan las ditas obras y que estan en tal punct que sis proseguian ab tant poc compte com se són comensades seria la total destructió del General. Perço [...] declarant sa voluntat ques no consentir passe abant la fabrica de ditas obras en quant menester es requereix no consenten en ditas obras ni gasten o liuren mes diners del General per aquelles y que en continen les manen cessar.⁵⁷

La crida a tenir presents diversos capítols de les corts de 1537, 1542, 1547 i 1553 està fonamentada en el fet que en tots quatre casos la Cort general havia estipulat limitacions diverses en la despesa extraordinària, fixades en un total de 9.000 lliures en la primera convocatòria i prorrogada en la segona. La protesta de Marlés, doncs, venia donada per la superació d'aquest límit en el conjunt de la despesa generada per la construcció i l'arranjament de les cases del General arreu del Prin-

56. CARBONELL, «La irrupció del Renaixement...», 359: «En definitiva, despeses importants que eren contestades pel diputat militar Simó de Marles». L'autor no en cita la font.

57. ACA, Generalitat, Deliberacions, 148, 568v-569r.

cipat; recordem que la casa del General a Tortosa havia ocasionat tota sola una despesa de 5.360 lliures.

No podem descartar que les queixes de Marlés responguin a lluites internes entre els braços corresponents a aquell trienni, o a determinats interessos col·laterals, i que el rebuig a la política d'establiment d'aquestes cases fos utilitzat en aquell moment com a arma llancívola entre faccions. O potser era cert que el procés de subcontractació d'obres que s'havia seguit en bona part d'aquestes cases havia propiciat la intervenció de mestres d'obres o picapedrers poc preparats perquè es perseguia abaratir els costos de producció. Però no pot deixar de cridar l'atenció que la queixa es manifestés quan bona part d'aquestes construccions ja havien estat acabades o estaven a punt de ser-ho, i, per tant, llur interrupció hauria estalviat pocs recursos econòmics en comparació amb els que s'hi havien esmerçat. En qualsevol cas, el requeriment de Marlés va ser desestimat per la resta del consistori de la Diputació, tal com indiquen les pàgines següents del Llibre de Deliberacions, i és evident que les obres que encara no s'havien acabat s'enllestiren en els anys següents.

L'ensenya i la imatge de sant Jordi com a identificació de la institució en les cases del General

L'heràldica de sant Jordi en la seva versió caironada havia estat ja desplegada amb profusió en l'obra gòtica del palau de la Diputació, tant en els paraments exteriors (la façana del carrer Sant Honorat i la façana del carrer del Bisbe) com –sobretot– en els interiors, on apareix sovint sostinguda per una parella d'àngels i com a decoració de mènsules i sobreportes.⁵⁸ Lògicament, el motiu va ser reprès com a element decoratiu en les diverses ampliacions de l'edifici fetes al llarg del segle XVI, en un moment en què la institució vivia unes relacions delicades amb els primers monarques de la casa d'Àustria.⁵⁹

Al llarg d'aquesta centúria, la documentació i les evidències demostren els esforços reiterats de la Diputació del General per fer ben visible el símbol de la creu

58. Sobre la important empresa de decoració escultòrica de la fàbrica gòtica del palau de la Generalitat, vegeu R. CORNUDELLA i G. MACÍAS, «L'escultura decorativa del segle XV», dins CARBONELL (dir.), *El Palau de la Generalitat de Catalunya: art i arquitectura*, 88-145. Els autors assenyalen les decoracions heràldiques de la Casa de la Ciutat de Barcelona i del palau del rei Martí a Poblet com a possible origen de la disposició caironada de la creu de sant Jordi entre una parella d'àngels (111).

59. Sant Jordi ja havia estat utilitzat per alguns monarques a l'edat mitjana com a símbol de la lluita contra els castellans. Vegeu J. VINCKE, «El culte de Sant Jordi en les terres catalanes durant l'edat mitjana, com a expressió de les relacions entre l'Església i l'estat en aquella època», separata de *La paraula cristiana*, abril de 1933; A. CANELLAS LÓPEZ, «Leyenda, culto y patronazgo en Aragón del señor San Jorge, mártir y caballero», *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 19-20, 1967, 7-22. I també M. LAFUENTE GÓMEZ, «Devoción y patronazgo en torno al combate en la Corona de Aragón: las conmemoraciones a San Jorge de 1356», *Aragón en la Edad Media* 20, 2008, 427-444, en concret 441.

de sant Jordi a les façanes de les edificacions finançades per la institució; per exemple, a les portades de les seus de la Inquisició i de la Real Audiència a Barcelona, clarament identificades, d'aquesta manera, quant a la seva dependència de la Generalitat. I, sobretot, a la façana del nou Palau del Lloctinent, construït entre 1549 i 1557 i finançat –recordem-ho– per la Diputació del General, seguint les disposicions establertes durant la celebració de les corts de Montsó de 1547: l'emblema de la Diputació es mostra a les tres façanes de l'edifici de forma ostensible i reiterada, no únicament en el coronament de cadascuna de les finestres dels pisos inferiors, sinó també a les cantonades, sostingut aquí per sengles parelles d'àngels.⁶⁰

L'obstinació per fer visible l'escut que identificava la Diputació del General no s'evidenciava únicament en la decoració escultòrica dels edificis promoguts per la institució, sinó en qualsevol ornament susceptible de mostrar-ho; la documentació, n'és plena d'exemples: a les banderes que decoraven les diverses seus durant la celebració de la festivitat del sant,⁶¹ a les veles que cobrien el pati del Palau de la Generalitat,⁶² als ornaments de les trompetes que havien de rebre l'entrada del monarca a Barcelona el 1564,⁶³ als guadamassils de les dependències de la Reial Audiència,⁶⁴ a la rúbrica de l'escrivà major,⁶⁵ a las mitres

60. Joan Lluís Palos i Joana Fraga ja apuntaren que potser per manca de símbols de la Corona i, per contra, a causa de la profusió d'escuts del General, ens puguem explicar l'aversion manifestada que tots els lloctinents destinats a Catalunya van sentir envers l'edifici, fins al punt que pràcticament mai no va arribar a ser habitat i va forçar la construcció d'un nou palau del virrei durant el regnat de Felip IV. vegeu J. L. PALOS i J. FRAGA, «Tres capitales virreinales: Nápoles, Lisboa y Barcelona», dins P. CARDIM i J. L. PALOS (ed.), *El Mundo de los virreyes en las monarquías de España y Portugal*, Madrid - Frankfurt, Iberoamericana - Vervuert, 2012, 345-390, en concret 366-368. Sobre aquesta qüestió, vegeu també C. J. HERNANDO SÁNCHEZ, «Estar en nuestro lugar, representando nuestra propia persona». El gobierno virreinal en Italia y la Corona de Aragón bajo Felipe II», dins E. BELENGUER CEBRIÀ (coord.), *Felipe II y el Mediterráneo*, Madrid, Sociedad Estatal para la Conmemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, III, 215-338, en concret 236-238 i 246.

61. Abril de 1573: «Sien fetes de tela de ruans quatre banderes grans y quaranta vuyt riquies amb sos escuts del General pera posar aquelles en los cantons y marlets de les cases del General y de la bolla de la present ciutat quant se offereix ornar aquelles per festivar les festes». ACA, Generalitat, Deliberacions, 140, 248v.

62. Maig de 1561: «Deliberen que mestre Francesch Potau Fuster del dit General fasse fer una vela gran de tela o lonas ab una creu al mitx vermella per ha envelar lo pati de la Diputació ab son guarniment de cordas y fusta per ha posar y assentar la quiscun any lo dia o festa de Sanct Jordi axí com se acostume». ACA, Generalitat, Deliberacions, 134, s.f.

63. Gener de 1564: «Deliberen que per la vinguda de la magestat del rey nostre senyor sien fetes de nou banderes per a las trompetas de tafatà blanc ab los senyals o creu vermelles també de tafatà». ACA, Generalitat, Deliberacions, 135, s.f.

64. Desembre de 1564: «[...] sien fets guadamassils a les dues sales sobre lo pati dels inquisidors hont de present se té lo Consell criminal novament instituït de pells vermelles ab ses barres de pell daurades ab sos scuts ab los senyals del General». ACA, Generalitat, Deliberacions, 135, 209v.

65. Febrer de 1573: «Delliberen que Luis Rufet notari de Barcelona scrivà maior del dit General novament proveyt en les apoches y altres contractes, actes, instruments y negocis del dit General, per facilitar mes la despedició de aquells, no pose son acostumat signe de notari, ni de

i les decoracions per a la capella,⁶⁶ als arrambadors de ceràmica⁶⁷ i, fins i tot, a les cortines.⁶⁸

La resta de construccions patrocinades per la Diputació del General repartides pertot el territori català no van divergir d'aquesta política; hem vist que a totes les façanes de les cases del General citades es feia ben visible l'escut de la institució, tant a la llinda de les finestres com a les cantonades dels edificis (il·lustració 7). El cas més espectacular és el de la casa de Tarragona, on fins i tot les finestres que donaven al pati interior de la construcció estan coronades amb l'emblema. L'ensenyà del General apareixia també a l'interior d'aquestes seus en els estris utilitzats pels oficials en l'administració de llur ofici, com es documenta a les cases de Cervera, Tarragona i Girona, en què s'esmenta «un cobri taula de cuyro vermell ab les armes del General».⁶⁹ Els llibres de Deliberacions també demostren que per guarnir aquestes cases es van dur a terme diversos encàrrecs escultòrics, pictòrics i d'arts sumptuàries que tenien com a motiu o bé la figura de sant Jordi o bé el símbol de la creu del seu estendard. Criden especialment l'atenció les evidències dels pagaments per a la confecció de retaules dedicats al sant a les cases del General de Perpinyà –«perque se pugue dir Missa en dita casa»⁷⁰, i de Tarragona –confeccionat pel pintor del General Ramon Puig.⁷¹ A la casa de Girona, el que s'encarregava era «una imatge del gloriós Sant Jordi pintada de oli de bulto de fusta», és a dir, una escultura de fusta policromada, adreçada a la botiga de la bolla.⁷² Aquestes seus representatives de la Diputació i alguns dels espais d'administració i gestió que hi pertanyien, doncs, incorporaven imatges del sant que, a banda de tenir usos devocionals puntuals, sembla que pretenien desplegar una simbologia institucional.

aquell use, sino que pose per signe, les armes del gloriós Sanct Jordi que són una creu per treves en un escut o camper segons sos predecessors scrivans maiors han acostumat». ACA, Generalitat, Deliberacions, 140, 190r. El document va acompanyat d'un dibuix que descriu l'ensenyà del sant.

66. Projectats l'abril de 1570 i encarregats al pintor del General Jaume Fontanet tres anys després: «[...] molt gran y bell estandart de tafetà blanc ab un bell escut ahont estiga pintat de or y de colors la imatge de dit gloriós St. Georgi». Citat per CARBONELL i GARRIGA, *El Palau de la Generalitat...*, 70.

67. El Saló Daurat del Palau de la Generalitat estava decorat amb peces ceràmiques que representaven sant Jordi i el seu emblema, elaborades pel ceramista Lorenzo de Madrid. Vegeu CARBONELL i GARRIGA, *El Palau de la Generalitat...*, 18; i també M. GARGANTÉ LLANES, «La Sala Nova del consistori. Un espai per a la representació del poder», dins CARBONELL (dir.), *El Palau de la Generalitat de Catalunya: art i arquitectura*, 380-431, en concret 422. Algunes d'aquestes peces, fins no fa gaire conservades en estat fragmentari a l'antic Museu de Ceràmica de Barcelona, han passat a formar part dels fons del nou Museu del Disseny de la mateixa ciutat.

68. ACA, Generalitat, Deliberacions, 145, 1 d'abril de 1579, 146v; hom disposa que les cortines de domàs portades d'Itàlia mostrin «camper de tela de plata y les creues de setí carmesí», com les de la capella.

69. Respectivament, ACA, Generalitat, Deliberacions, 138, 642r; ACA, Generalitat, Deliberacions, 147, 48v; i ACA, Generalitat, Lletres trameses, 795, 234v.

70. ACA, Generalitat, Deliberacions, 139, 892v-893r, abril de 1572.

71. ACA, Generalitat, Deliberacions, 148, 707r, abril de 1584.

72. ACA, Generalitat, Lletres trameses, 795, 234v, maig de 1579.

IL·LUSTRACIÓ 7

Escut del General a la façana de la casa de Tarragona.

Conclusions

Com ha quedat demostrat, les cases del General, especialment les que foren dissenyades per Francesc Soldevila, eren construccions voluntàriament austeres i definides a partir d'una rusticitat que pretenia remarcar el caràcter d'autoritat que emanava de l'organisme que allotjaven, el qual exercia el control de la política fiscal i la defensa de l'ordre constitucional al Principat. En un moment en què, com diu Antoni Simon, «la Diputació, juntament amb el Consell de Cent, s'havia convertit en la institució representativa de la nació política catalana»,⁷³ les seues administratives de l'organisme simbolitzaven un òrgan de poder autòcton, independent del poder de la Corona. Cal tenir present que, en el moment en què aquestes seues de la Diputació del General foren plantejades faltaven encara uns anys perquè Pere Blai dissenyés l'actual façana del Palau de la Generalitat de Barcelona, la qual

73. A. SIMON i TARRÉS, *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'estat modern espanyol*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2015, 160.

va quedar definida per una elegància clàssica sumptuosa que no únicament marcaria la distintiva capitalitat i representativitat de la construcció respecte a aquestes seus provincials, sinó que, a més, en el seu acostament a models palatins italians (Palazzo dei Conservatori, Palazzo Farnese, tots dos a Roma), projectaria una imatge definida de poder polític.

Reprenem l'etiqueta «arquitectura de la Generalitat» utilitzada per Ainaud, i que hem al·ludit a l'inici d'aquest estudi,⁷⁴ i proposem reflexionar novament sobre l'encert i l'abast d'aquesta catalogació, que no tan sols indicaria la identificació de la comitència, sinó que inclouria –si més no, entenem que Ainaud la va fer servir amb aquesta voluntat– el propòsit de la institució d'aplicar una uniformització en el plantejament de les edificacions bastides en un període de temps curt, comprès aproximadament entre els anys 1570 i 1585, i una clara identificació en clau política.

74. AINAUD, *El Palau de la Generalitat...*, 171-175.